

9. Som Vestervigs munke vi gerne jer lære
at bygge på bakken et hus til Guds ære.
For Kristus har vundet mod aser og vætter,
vi ville nu ønske, at spor det og sætter.

10. Et hus af de planker, som før gik til skibe,
deri sidder mennesker også i »skibe«,
»stavkirker« de hedder, af træ og af ved,
og skibet er livet, når Kristus er med.

11. Og »Blåtand« og »Harald« hed kongen som
døbtes.

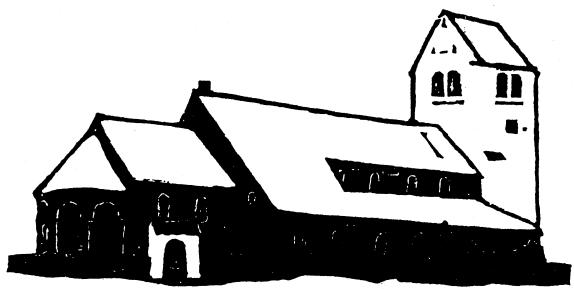
I Jelling et minde for ham dengang rejstes.
Attesten i sten hugget ud for os alle,
som »danske« - og dertil og »kristne« os kalde.

12. Svend Tveskæg var søn af kong Harald, den
døbte,
han hærgede England, de fred af ham købte,
men sønnen lod dræbe med bue sin far,
mon han da kan være sand kristen monark?

13. Det er vor bekymring, og derfor vi sender
et bud over bavne til jer, vore venner.
»Hold fast« - vil vi sige - lad ikke os glemme,
til krigerisk fremfærd os Thor forledte.

14. At glemme vor næste for egen storhed,
at hævde sig selv var en vikings fremfærd.
Men Kristus lod os tage hånd om den svage
lad ej os det glemme i alle dage.”

»Munkene i Vestervig Kloster«

Manden i Lundehøj

HELLERISTNINGER I DANSKE MEGALITGRAVE.

Af Svend Illum Hansen, konservator ved Skov- og Naturstyrelsen, København

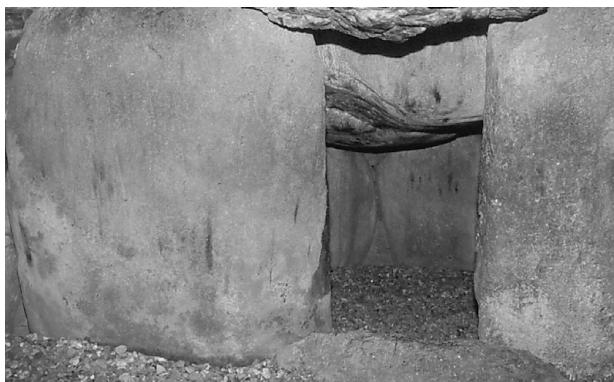
Helleristninger fra dysserne og jættestuerne opførelsestidspunkt er endnu ikke blevet påvist i Danmark. Alligevel kendes der et mindre antal helleristningsbilleder og utallige skåltegn, især på dysser og jættestuers dæksten. Disse menes at tilhøre den seneste del af stenalderen og bronzealderen, mindst et årtusinde efter at de danske dysser og jættestuer er blevet opført.

Storstensgravenes store dæksten, var i reglen overdækket af en kompakt høj af jord og sten, jættestuerne endog med komplicerede tagkonstruktioner af flade sten lagt i ler eller kridtmasse. Alt dette for at gøre gravkamrene fuldstændig tætte. (Hansen 1993 og Kaul, Hansen, Dehn, 1995 og 2000).

De fleste dysser og jættestuer der endnu er bevaret, er ofte kun ruiner. Den overdækkende jordhøj er i mange tilfælde eroderet bort således, at de store dæksten ligger frit fremme i overfladen. Denne erosion startede allerede få århundrede efter at de blev bygget. Tusind år senere, var storstensgravenes dæksten i mange tilfælde synlige i højens overflade.

Dette har fristet daværende befolkning til at udføre deres helleristningsritualer, især på disse dækstens overflader. Meget tyder på, at helleristningerne blev indhugget i forbindelse med begravelser, både på stenenes frie overflade og inde i selve gravkammeret.

Ligeså almindelige helleristninger er på stor-

Indgangen til bikammeret i Lundehøj. Helleristningen ses kun svagt på indgangsstenen til venstre.

Foto: Svend Illum Hansen.

stensgravenes dæksten, især skåltegn, ligeså sjældent er det at finde helleristninger inde i kamrene. Derfor vakte det opmærksomhed, da der ved Skov og Naturstyrelsens restaureringsarbejde i 1993 fandtes, eller nærmere genfandtes, en meget sjælden helleristning på en bæresten i jættestuen »Lundehøj«, Heltborg sogn i den Nordvestlige del af Jylland. (sognebeskrivelses nr. 11, Frednings nr. 1503:99).

Det forestiller en mandsperson som en »tændstiksfigur« med udstrakte arme og tydelig markering af fem strittende fingre på hver hånd. Hovedet er tydeligt markeret, og ved

Helleristningen i Lundehøj i nærbillede.

Foto: Svend Illum Hansen.

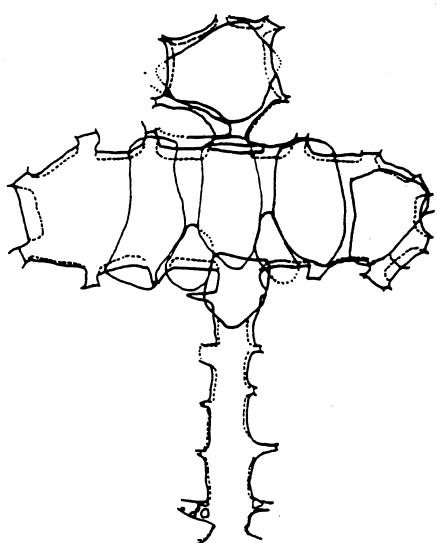

Fig. 1: Grundplan af Lundehøj. Mål: 1:100.

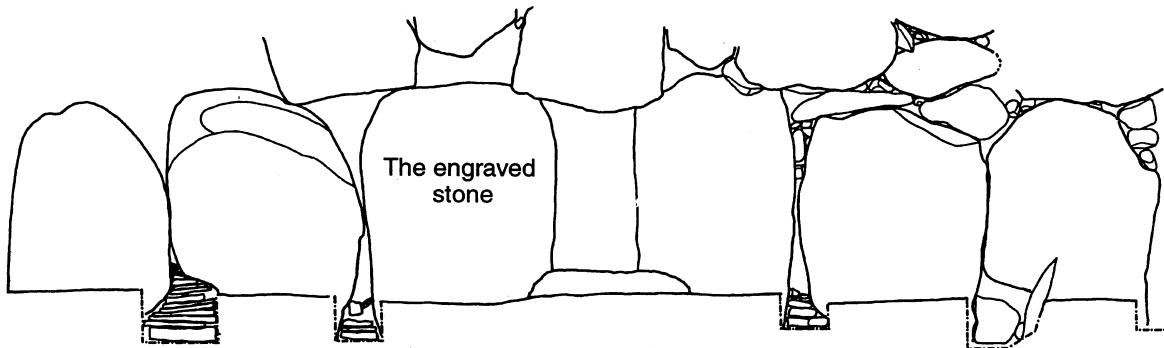
Tegning: Skov- og Naturstyrelsen 1993.

bæltet ses en tværstreg der til den ene side forestiller hans sværd og til den modsatte side hans erigerede lem. Ved hans venstre hånd ses et »tændstikdyr«, der sikkert forestiller en hest.

Figuren af mandspersonen med de strittende fingre, sværd ved bæltet og med erigeret lem er et kendt helleristningsmotiv som kan findes flere steder i Europa især i de svenske helleristningsfelter.

Derimod er det unikt at finde denne figur i en storstensgrav, bygget 1500 år før helleristningen formentlig er udført. Det fortæller for så vidt kun det, vi i forvejen ved om storstensgrave, nemlig at de blev genbrugt til begravelser og ceremonier igennem talrige generationer.

Stenen fungerer i jættestuen som hjørnesten ved åbningen ind til et lille bikammer, 2x2 meter, der udgår fra midten af den nordlige bagvæg i det store hovedkammer.

*Fig. 2: Opstalt af væggen med helleristningsstenen, nr. 3 fra venstre, og indgangen til bikammeret.
Tegning: Skov- og Naturstyrelsen 1993.*

Selve jættestuekammeret (fig.1) er næsten 8 meter langt, orienteret NNØ-SSV, 2,3 m bredt og mandshøjt. Gangen er lidt over 5 meter lang og begynder først et stykke inde i den store gravhøj, 4 meter høj, 32 meter i diameter og særdeles smukt placeret i landskabet.

Jættestuens kammer blev opdaget i 1837, da ejeren ville anlægge en teglavn i højen og flyttede store mængder jord fra den. Men det var to drenge i konfirmationsalderen, der opdagede selve jættestuekammeret, da de i deres nysgerrighed gravede videre i højen og fandt selve gravkammeret. Det vakte hurtigt stor opmærksomhed, og drengenes lærer Laurids Kjer besigtigede og opmålte kammeret. Han opdagede de indhuggede figurer og lavede en tegning af det han så, dateret d. 19 marts 1837.

Fundet blev indberettet til Oldsagskommisionen i København. Daværende oldtidsinteresserede Konge Fr. VII hørte om det og blev så interesseret, at han af egen lomme med 200 rigsdaler sølv bekostede en delvis udgraving og fredning af højen samt en kørevej op til den. På denne måde blev den kendt og tilgængelig for såvel oldforskere som almindeligt interesserede besøgende.

Jættestuen er endnu i dag et af de mest besøgte fortidsminder i Danmark.

Helleristningerne går imidlertid mere eller mindre i glemmebogen. Magnus Petersen og senere rigsantikvar P. V. Glob anerkender ikke indhugningerne som originale helleristninger.

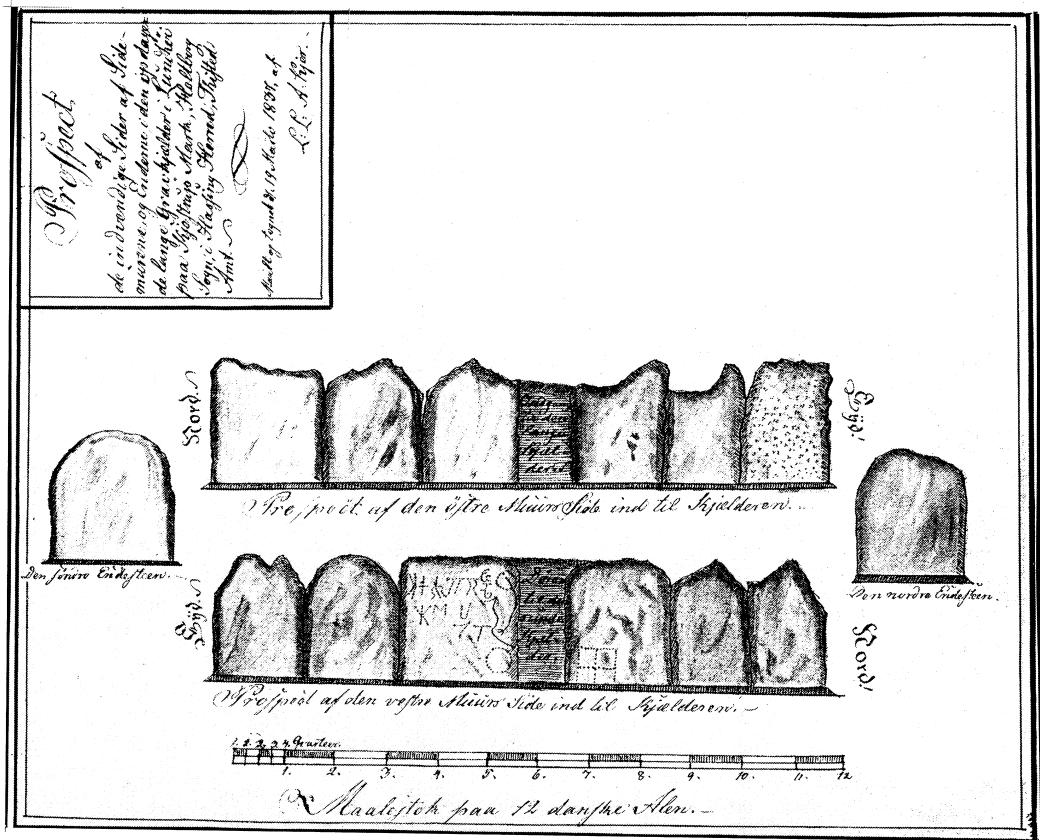
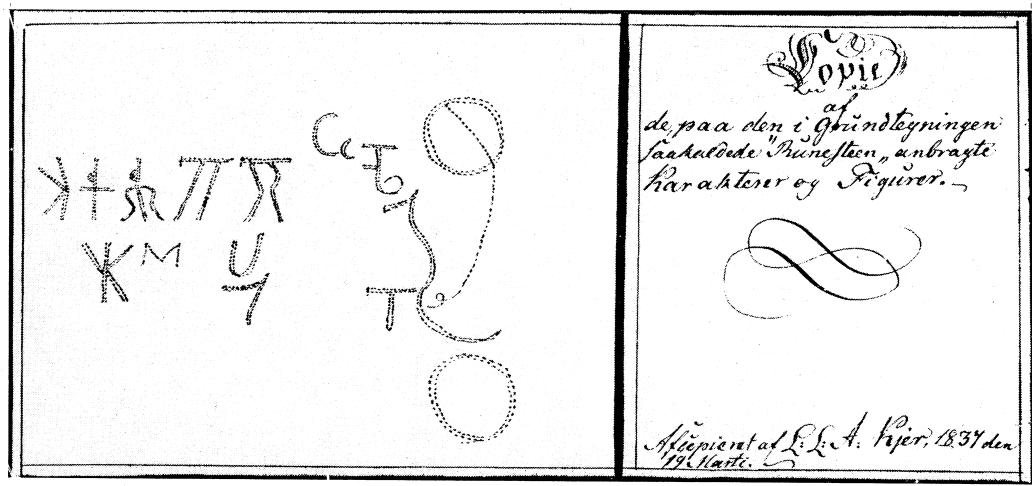
Først ved den gennemgribende restaurering i 1993 dokumenteredes helleristningen igen,

hvor der nu ikke mere er tvivl om dens ægthed. Det tidligere observerede hjulkors, samt de skibslignende linier i stenen overfor, kunne dog ikke mere påvises i 1993.

Danske helleristningstegn inde i storstensgravenes kamre er få. Jættestuen »Rævehøj« ved Dalby i Vestsjælland med det store 2,5 m høje, komplicerede og velbyggede gravkammer er kendt for de 4 hjulkors på en mellemliggersten i kammeret, hvor der på samme sten ses et indridset stregmønster.

Et indhugget kors på toppen af en jydsk dysses bæresten kan give stof til eftertanke, idet dette formentlig er blevet indhugget allerede før dækstenen er lagt på og kan altså være en af de tidligste helleristninger vi kender i Danmark. Det fortælles, at arbejderne opdagede korset da de havde fjernet dyssens dæksten for at sprænge den. Bærestenen med korset lod de blive tilbage og den kan stadig ses i Rumohrs-gård Kobbelskov på Als.

Der kendes en del eksempler på skåltegn indhugget på indersiden af både dyssernes og jættestuerne sidesten og bæresten i både kamre og gange, men antallet er ikke stort. I gangen til jættestuen "Jordehøj", Stege sogn på Møn, er der på en sidesten indhugget flere skåltegn i figur som stjernebilledet Karlsvognen. Hundrede af skåltegn er indhugget på indersiden af sidestenen i et dyssekammer ved Landerslev, Horns Herred, på Sjælland. Et ensomt skåltegn kan ses på bagvæggens bæresten i Bornholms største jættestue "Lundhøj". Flere tilfælde med indhuggede skåltegn kunne nævnes, men de er

Laurids Kjær's drawing of the chamber's layout, and the figures on the entrance stones to the bichambered grave.

forholdsvis sjeldne på gravkamrenes indvendige sten.

Spørgsmålet står stadig åbent, om nogle af disse skåltegn kan henføres til jættestuerne opførelsestidspunkt. Et fund af en sandstensflise fra en langdysse i Horns Herred (Kaul 1992), peger i denne retning men fundet er optaget ude af originalt leje. Skåltegnene på denne sten er meget små og vanskelige at er-

kende, måske skulle man have bedre opmærksomhed rettet imod dette ved udgravninger af dysser og jættestuer i fremtiden.

En del sten, som er brugt til storstensgravenes byggerier, har naturligt dannede huller, som regnes for et geologisk fænomen. I nogle tilfælde er det dog bemærket, at de ofte er placeret ved ingangen, f.eks. jættestuerne ved Aldersro, Værslev sogn, i Nordvestsjælland,

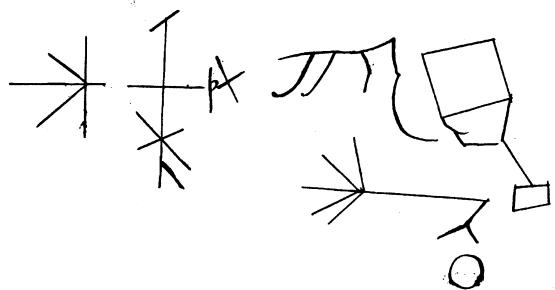

Fig. 4: 14. april 1837 indsender pastor Madelund, Vang præstegård, en tegning udført af prokurator Thorsen, hvor mandsfiguren i tegningen er antydet.

eller kan sidde et sted i konstruktionen som er særlig synligt, som f.eks. jættestuen "Jordehøj" ved Stege på Møn. Sidstnævnte jættestue blev restaureret i 1988 (Dehn – Hansen-Kaul, 2000).

Indborede huller i gravenes sten ses i stort antal på Malta og overalt på den Iberiske halvø. De må have haft en særlig betydning, udover bare udsmykning.

Det er nærliggende at forestille sig gravkamrene udsmykket med andre former for dekoration end de indhuggede symboler, nemlig med farver som det almindeligvis kendes fra den Iberiske halvø, Sardinien og i Kaukasus. I Danmark fandtes der i 1996 ved Skov og Naturstyrelsens restaureringsarbejde, et unikt

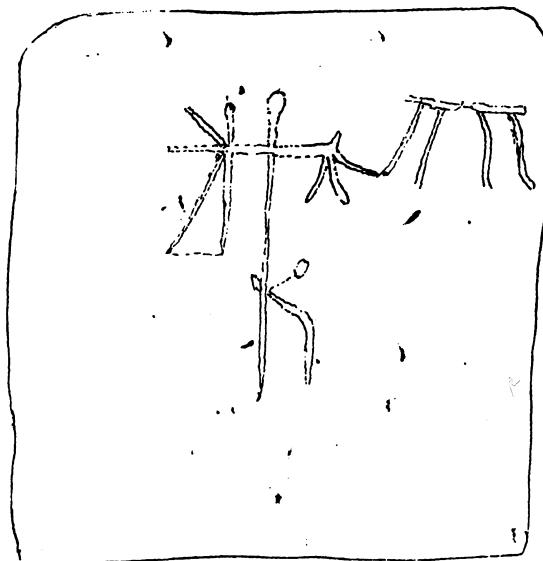

Fig. 5: Det bedste resultat indsendes af pastor Blichfeldt, Visby Præstegård, d. 6. maj 1837.

eksempel på rødt farvestof afsat på indersiden af en bæresten i et jysk jættestuekammer. Dette farvestof indeholder blod, og er indsendt til videre undersøgelse og analyse.

Helleristningsfigurer oven på storstensgravenes dæksten kendes kun i få tilfælde, mens skåltegn er ret almindelige, ca. 15 % af dysser og jættestuer i Danmark har skåltegn på en eller flere dæksten.

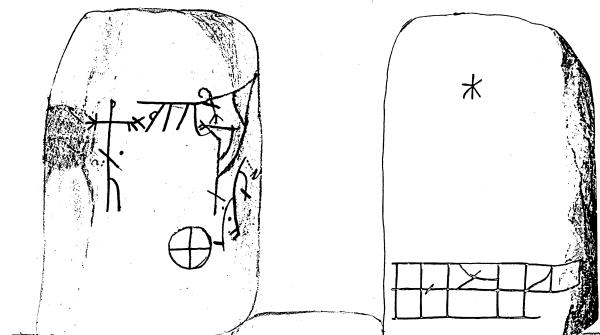
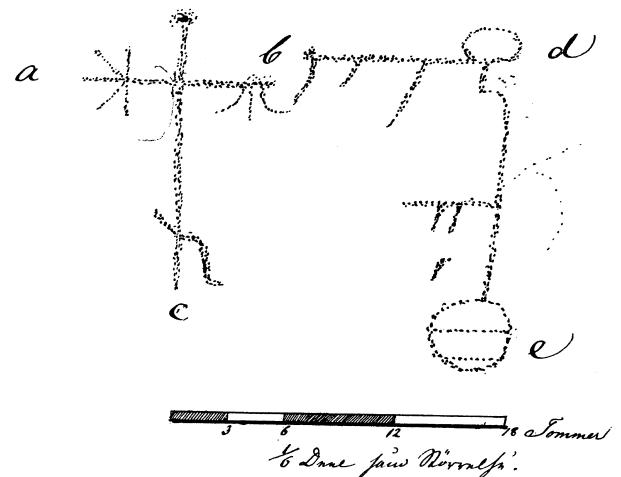

Fig. 6: Den 25. juli 1837 indsender Japetus Steenstrup, Aalborg, en vellignende tegning, tilføjet et hjulkors forneden på stenen. Endvidere observerer han et rudemønster forneden på vægstenen til højre for indgangen til jættestuens bikammer.

En sammenfaldet jættestue ved Hjadstrup på Fyn, har foruden mange skåltegn også indhugget en buet fure. På to vestsjællandske dyssers dæksten, henholdsvis »Breddysse« ved

Kaptajn August Baggesen indsendte en tegning
3. september 1837.

Jættestuekammeret i »Lundehøj«. Foto: Svend Illum Hansen, 1997.

Kr. Stillinge og »Delhøj« ved Herrestrup, findes der flere helleristningsfigurer i form af skibs billeder og hjulkors.

Helleristning i »Lundehøj«. Foto: Torben Dehn, 1997

Fodspor er indhugget på dækstenene til en jættestue i kæmpelanghøjen »Elmehøj« i Hornsherred på Sjælland sammen med talrige skåltegn.

I nogle tilfælde har Storstensgravene skåltegn på bærestenenes ydersider og toppe. Disse er anbragt mens stenene har stået frit, formentlig efter at den omgivende højfyld er flydt bort, århundreder efter at stenene er rejst. Således ses

Fig. 10: Stiliseret hingst med akrobat stående på ryggen.
Helleristning fra klippeoverflade nær Sils i Schweitz.

Tegning: Svend Illum Hansen.

*Fig. 11: Guden med de store hænder i Bohuslän.
(Efter Åke Ohlmark 1963).*

der flere skåltegn på et dyssekammer ved Raklev i Nordvestsjælland, og i samme landsdel ved Værslev på en jættestues bæresten. Flere andre eksempler kendes.

Også på storstensgravene randsten kan der findes helleristninger og skåltegn som f.eks. på en jættestue ved Bigum i Midtjylland. Her var en sten med skåltegn og indhuggede slynglinier anbragt foran jættestuens indgang i den sekundære randstenskæde som bronzearderfolket havde anbragt direkte oven på de jorddækkede randsten omkring den ældre jættestuehøj. (Nordmann 1917).

Skåltegn, fodtegn og linier fandtes på en væltet randsten ved fodeni af jættestuen »Låddenhøj« nær Rørby i Nordvestsjælland, i forbindelse med restaureringsarbejde i 1993.

Fig. 12: Helleristning i form af talrige skåltegn på sidesten af en dysse ved Landerslev på Sjælland.

Foto: Svend Illum Hansen.

Trods mange årtiers fund og forskning bevarer oldtidens helleristninger stadig et væld af oplysninger. Var det tilfældigheder eller var det i virkeligheden bare et udslag af livlig kommunikation på tværs af mange landegrænser der medvirkede til udvikling af religion og traditioner?

*Fig. 13: »Rævehøjs« opmalede helleristninger.
Foto: Svend Illum Hansen 1997.*

Litteratur

- Dehn, Torben. Sydthy årbog 1997; restaureringen af ”Lundehøj” i 1993.
- Glob, P. V. Helleristninger i Danmark, 1969.
- Hansen, Svend, Jættestuer i Danmark. 1993.
- Kaul, Flemming-Hansen, Svend-Dehn, Torben. Stenaldergrave i Danmark bind I, 1995.
- Kaul, Flemming-Hansen, Svend I.-Dehn, Torben. Stenaldergrave i Danmark bind II, 2000.
- Kaul, Flemming, Årbøger for nordisk Oldkynighed og historie 1987.
- Nielsen, Jytte. Lundehøj - en jættestue i Sydthy, Sydthy årbog 1989.
- Nordmann, C.A. Nordiske fortidsminder II, 1917.